

Розділ 4.

Креативно мисляча особистість: проблеми діагностики та розвитку

УДК: 159.9.072.4

А.М. Большакова

ДІАГНОСТИКА ЖИТТЄТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЯК ФАКТОРА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПОВНОЇ ЖИТТЄВОЇ РЕАЛІЗОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Очевидним фактом, що не потребує доказів, є характеристика буття людини як такого, що здійснюється в екстремальних, складних, або, принаймні, постійно змінюваних умовах. Людина на своєму життєвому шляху постійно стикається з дією великої кількості перешкод та проблем, які хоча й підлягають певній типологізації, але є такими ж унікальними й неповторними, як і сама особистість. Отже, визначальну роль у вирішенні складних життєвих проблем відіграє креативність, або творчі здібності людини, які надають їй можливості приймати рішення та обирати моделі дії у відповідності до власних психічних характеристик та особливостей обставин, що склалися. Таким чином, важливим завданням психологічної науки було та залишається вивчення проблем діагностики і розвитку творчих здібностей людини, що є дієвим фактором її розвитку, який визначає можливість до самовдосконалення, гнучкого пристосування до змінюваних обставин життя, подолання, перетворення несприятливих умов існування.

Особливою, вищою формою творчих здібностей та прояву креативної природи особистості, що забезпечує ефективність самостійного вибору стратегії життя, розробки життєвих планів, розв'язання життєвих проблем, є життєтворчість [10].

Активне використання поняття "життєтворчість" було започатковано колективом дослідників: Л.В. Сохань, М.О. Шульгою, Є.І. Головахою, О.А. Донченко, В.І Шинкаруком, І.С. Бекешкиною та ін. Ці вчені запропонували розглядати життя як творчий процес та здійснили системне дослідження з проблем життєтворчості [2]. Центральним положенням розробленої ними концепції є уявлення про людину як суб'єкт життя, в основі існування якого полягає життєтворчість як духовно-практична діяльність, що спрямована на творче планування, проектування та здійснення життєвого проекту.

Аналіз проведених досліджень дозволяє дійти висновку, що життєтворчість можна вважати засобом розв'язання як поточних, так і перспективних життєвих завдань, вирішуючи які особистість опановує мистецтво жити – особливе інтегративне вміння, що базується на глибокому знанні життя, розвинутому самоусвідомленні та володінні системою засобів, методів і технологій реалізації свого життєвого плану. Життєтворчість – це особлива та вища форма прояву творчої природи людини, це духовно-практична діяльність особистості, спрямована на проектування та здійснення її життєвого проекту [10]. Вона є розширенням життєвого світу та життєвих відносин [6].

Поступово ідея життєтворчості стала однією з провідних для сучасної психології та педагогіки, в межах цієї концепції досліджуються такі феномени як "життєва компетентність", "життєвий шлях", "образ життя", "життєва стратегія", "життєві плани", "життєвий вибір" та ін. [1 – 3; 8; 10].

За твердженням Д.О. Леонтьєва, поява концепції життєтворчості ознаменувала зміну парадигми сучасної екзистенціальної психології [6]. Введення цього поняття в категоріальний апарат загальної психології, на думку іншого російського дослідника, дозволило певним чином вирішити три важливі завдання [11]:

1. Поєднати в рамках однієї категорії, а, отже, загального предмету досліджень, проблеми творчої діяльності, самореалізації, самоактуалізації, особистісної зрілості, саморегуляції, особистісного зростання та ін.

2. Категоріально позначити перехід від аналізу творчості як якості певних психічних функцій, процесів та сукупності особистісних рис до аналізу творчості як форми розвитку особистості.

3. Визначити особливу форму розвитку особистості – динаміку руху зрілої, адаптованої особистості, яка орієнтується на власний творчий розвиток.

Серед дослідників, у роботах яких знайшли відображення психологічні аспекти життєтворчості, можна назвати К.О. Абульханову-Славську, Л.І. Анциферову, Т.М. Березіну, В.М. Донія, І.Г. Єрмакова, О.І. Коржову, Н.А. Логінову, В.О.Татенка, Т.М. Титаренко, В.М. Ямницького та ін.

Результати цих досліджень дозволяють створити чітке уявлення про феноменологію життєтворчості особистості як психологічної категорії. Утім, можна стверджувати, що, хоча вченими створено досить змістовні та переконливі концепції в цьому проблемному полі, питання розробки специфічного психодіагностичного інструментарію, безпосередньо спрямованого на вивчення цієї психічної реальності, залишається відкритим. Зокрема, слід зазначити недостатність робіт спрямованих на діагностику життєтворчих здібностей, що й зумовило актуальність даного дослідження.

Завданнями даного дослідження було здійснити теоретичну концептуалізацію системи життєтворчих здібностей людини; обрати відповідний психодіагностичний інструментарій для їх емпіричного дослідження; оцінити доцільність його використання для прогнозування ефективності життєтворчості та попередження виникнення відчуття повної життєвої реалізованості як переживання спустошеності та безперспективності.

Методологічною основою створення системи життєтворчих здібностей було обрано теоретичне уявлення про те, що в процесі життєтворчості як проектування та здійснення людського життя можна виділити дві стадії [1]. Перша стадія передбачає побудову життєвих планів та програм, формування життєвих стратегій та концепцій. Друга є реалізацією розроблених життєвих проектів.

У відповідності до виділення двох названих етапів життєздійснення, в результаті теоретичного аналізу проблем життєтворчості було виділено комплекс найважливіших життєтворчих здібностей, що забезпечують ефективність життєвого планування:

- організація суб'єктивної картини життєвого шляху – усвідомлення свого психологічного минулого, теперішнього та майбутнього;
- самопізнання та рефлексія як: усвідомлення стереотипів та переконань, що є бар'єрами для вільної реалізації особистісного потенціалу; розуміння власних інтересів, цінностей, моральних якостей; виявлення сильних боків власної особистості як ресурсів побудови життєвих стратегій; виявлення слабких боків особистості з метою розробки програми саморозвитку та самовдосконалення;
- позитивна орієнтація на майбутнє з урахуванням власних можливостей та обмежень;
- прогнозування напрямів та змісту особистісного розвитку;
- опанування технологіями здійснення важливих життєвих виборів: від глобальних (світ життя, ціннісні орієнтації, система вірувань та ін.) до більш конкретних (професія, спеціалізація, захоплення, коло спілкування та ін.).

До основних здібностей, що забезпечують реалізацію життєвих планів на другій стадії життєздійснення було віднесено:

- цілеспрямованість у реалізації життєвих планів;
- подолання тимчасових перешкод та труднощів на шляху до обраної мети;
- гнучкість у виборі засобів реалізації розроблених життєвих планів;
- уміння відмовитися від бажаної мети, якщо її реалізація є неможливою, або потребує невинуватих жертв (компроміс із власним сумлінням, руйнування відносин із близькими людьми та ін.).

Таким чином, феномен життєтворчих здібностей є складною та різноманітною системою, для вивчення якої треба використовувати певний арсенал психодіагностичних методик.

Сучасна психодіагностика має майже неосяжний арсенал психодіагностичних методик, використання яких може більшою або меншою мірою надати цінну інформацію про рівень розвитку життєтворчості особистості, але відомого надійного та валідного інструментарію, безпосередньо спрямованого на її діагностику не існує. Отже, для вирішення завдань даного дослідження було обрано декілька методик, що дозволяють опосередковано діагностувати здатність людини до життєтворчості через окремі її складові.

Методика "Психологічна автобіографія" призначена для вивчення ситуаційних особливостей життєвого шляху особистості [4]. За її допомогою можна виявити переживання, пов'язані з найважливішими етапами життя людини, отримати перелік суб'єктивно найважливіших подій минулого та майбутнього.

Кількість побудованих та названих образів сприйняття життєвого шляху є одним з найважливіших показників "психологічної автобіографії" [4]. Особливе значення при цьому має кількість майбутніх подій, яка вказує на продуктивність, багатство психологічного часу, наявність життєвих планів та перспектив. Невелика кількість очікуваних подій майбутнього (особливо негативних) свідчить про занепокоєння досліджуваних стосовно майбутніх подій або, принаймні, про відсутність планування, розвинутої усвідомленої життєвої перспективи.

Середній час антиципації вказує на віддаленість, розповсюдження у майбутнє життєвих прогнозів та планів. Чим більшим є середній час антиципації, тим далі заглядає людина в своє майбутнє, планує або передбачає те, що з нею трапиться [4]. Середній час ретроспекції свідчить про віддаленість спогадів у минуле, чим більшою вона є, тим більшою є ступінь реалізованості подій життя [4].

"Опитувальник часової перспективи" (Zimbardo Time Perspective Inventory – ZТPI в адаптації Г. Сирцової) дозволяє вивчити уявлення досліджуваного про своє життя (минуле, теперішнє, майбутнє) за п'ятьма шкалами [12]. Високі оцінки за шкалою "Негативне минуле" відображають загальне песимістичне,

негативне, відразливе ставлення до пройденого етапу життя. Високі результати за шкалою "Гедоністичне теперішнє" пов'язані з безтурботним, гедоністичним ставленням до життя, орієнтацією на пошук задоволень, насолоди в теперішньому, відсутність турботи про завтрашній день. Шкала "Майбутнє" відображає загальне прагнення до планування та реалізації обраних цілей. Шкала "Позитивне минуле" приємну реконструкцію пройденного, тепле, сентиментальне ставлення до нього. Шкала "Фаталістичне теперішнє" відображає безпорадне, безнадійне ставлення до майбутнього, відсутність планів та значних життєвих цілей.

Тест життєстійкості (С. Мадді в адаптації Д.О. Леонтьєва) дозволяє оцінити життєстійкість як систему переконань про себе, оточуючий світ та відносини зі світом за трьома компонентами: залученість, контроль, прийняття ризику [7]. Залученість (commitment) визначається як віра в те, що активна участь в тому, що відбувається, надає максимальних шансів на отримання позитивних результатів. Контроль (control) є упевненістю в тому, що боротьба, хоча й не гарантує успіху, але дозволяє впливати на кінцевий результат того, що відбувається. Прийняття ризику (challenge) – це переконання людини в тому, що все, що з нею відбувається, сприяє її розвитку за рахунок придбання як позитивного так і негативного досвіду.

Опитувальник рівня толерантності до невизначеності (С. Бандер, в адаптації Г. Солдатової) визначає здатність людини досить комфортно почуватися в ситуації високої ентропії, ефективно діяти в незнайомих обставинах, за умов нестачі важливої інформації. Ця методика оцінює толерантність людини до ситуацій, які характеризуються такими ознаками, як новизна, складність, нерозв'язність, та має три відповідні шкали [9].

Опитувальник самоактуалізації особистості ("САМОАЛ", Н.Ф. Каліна) – було використано задля отримання результатів за шкалою "креативність", яка дозволяє оцінити загальне творче ставлення до життя.

Характеристика діагностичного призначення обраних методик з точки зору вивчення життєтворчих здібностей наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Психодіагностичні методики, що використовувалися в дослідженні, та характеристика їх спрямованості в межах проблемного поля життєтворчих здібностей

Психодіагностичні методики	Спрямованість
"Психологічна автобіографія" (О. Коржова) "Опитувальник часової перспективи" (Ф. Зімбардо, в адаптації Г. Сирцової)	Оцінка особливостей організації суб'єктивної картини життєвого шляху, вивчення психологічного минулого, теперішнього та майбутнього як основи самопроєктування та самоздійснення
Тест життєстійкості (С. Мадді, в адаптації Д.О. Леонтьєва, О.І. Рассказової) Опитувальник рівня толерантності до невизначеності (С. Бандер, в адаптації Г. Солдатової)	Діагностика ресурсів подолання перешкод та труднощів на шляху до обраної мети, цілеспрямованості у реалізації життєвих планів
Опитувальник самоактуалізації особистості ("САМОАЛ", Н.Ф. Каліна)	Оцінка креативності як творчого ставлення до життя (шкала "креативність")

Для оцінки особливостей життєвої реалізації особистості використовувалася методика "Оцінка п'ятирічних інтервалів" – ОП (Є.І. Головаха, О.О. Кронік, Р.А. Ахмеров), яка дозволяє оцінити життя людини з точки зору його насиченості важливими подіями [5]. Діагностичними показниками цієї методики, які аналізувалися в даному дослідженні з метою оцінки життєвої реалізації досліджуваних, були: реалізованість, суб'єктивна оцінка реалізованості, розбіжність між психологічним та хронологічним віком, коефіцієнт дорослості.

Показник реалізованості методики ОП, що визначається через співвідношення насиченості прожитих років та очікуваної насиченості всього життя, вказує на вагомість минулого в житті людини, її свідому оцінку власних досягнень та рівня актуальної та майбутньої самореалізації. Чим більшою є відносна вага минулого у картині життя, тим вищою є реалізованість, тим більше значущих подій в житті людини вже відбулося. Методика дозволяє отримати два типи показника реалізованості. Перший – в результаті розрахунку. Другий – за власною суб'єктивною оцінкою досліджуваних.

Психологічний вік залежить від рівня реалізованості та очікуваної тривалості життя, свідчить про вміння людини обрати прийнятні для себе темп та насиченість життя, оцінити власні значущі досягнення та перспективи на майбутнє. Оптимальним є збіг психологічного віку з хронологічним, або його заниження, що свідчить про наявність значних життєвих очікувань та нереалізованого творчого потенціалу. Завищений психологічний вік вказує на збіднені та песимістичні життєві перспективи, занижений – на нереалізованість, відсутність значущих досягнень. В даному дослідженні для подальшого аналізу враховувалася різниця між психологічним і хронологічним віком.

Коефіцієнт дорослості є співвідношенням психологічного та хронологічного віку, що дозволяє конкретизувати попередній показник методики ОП, він також дозволяє оцінити життєві перспективи людини.

Названі показники методики ОП було обрано через те, що їх значення вказують на наявність, або нестачу особистісної орієнтації на активну діяльність з подальшої життєвої реалізації, використання особистісного потенціалу у побудові насиченого та яскравого майбутнього.

В дослідженні прийняли участь 87 осіб віком від 19 до 22 років. Отримані за допомогою психодіагностичних методик результати підлягали статистичній обробці та якісному аналізу.

В ході статистичної обробки отриманих результатів був проведений аналіз кореляційних зв'язків між показниками життєвої реалізованості, отриманими за методикою ОП, та оцінками життєтворчих здібностей досліджуваних. Статистично значущі результати наведені в табл. 2 – 4.

Дані, наведені в табл. 2, свідчать про наявність зв'язків між особливостями побудови суб'єктивної картини життєвого шляху (за психологічною автобіографією) та показниками життєвої реалізованості. Більша продуктивність створення образів минулого та середній час інтроспекції притаманні досліджуваним, які відчувають себе психологічно старшими та реалізувавши значну частину життєвих ресурсів. Більша кількість названих подій майбутнього та середній час антиципації характерні для психологічно молодших осіб, які орієнтовані на майбутнє, мають багато нереалізованого життєвого потенціалу та вірять, що в майбутньому на них чекає значна кількість важливих подій.

За даними табл. 2, оцінювані показники методики ОП також корелюють з оцінками досліджуваних по всім показникам опитувальника часових перспектив ЗТРІ.

Таблиця 2

Зв'язок особливостей організації суб'єктивної картини життєвого шляху та показників життєвої реалізованості досліджуваних

Особливості організації суб'єктивної картини життєвого шляху	Показники методики ОП			
	Реалізованість	Суб'єктивна реалізованість	Розбіжність між психол. та хронол. віком	Коефіцієнт дорослості
"Психол. автобіографія"	Продуктивність створення образів минулого	0,301 ²		0,237 ¹
	майбутнього	- 0,253 ¹	- 0,244 ¹	- 0,367 ²
	Середній час: ретроспекції	0,241 ²		0,315 ²
	антиципації		- 0,221 ¹	- 0,258 ¹
Опитувальник ЗТРІ	Негативне минуле	0,649 ²		
	Гедоністичне теперішнє		0,369 ²	
	Майбутнє	- 0,233 ¹	- 0,406 ²	- 0,368 ²
	Позитивне минуле		0,328	
	Фаталістичне теперішнє	0,322 ²	0,303 ²	0,404 ²

Примітки: ¹ – p < 0,05; ² – p < 0,01.

Показник реалізованості прямо корелює з оцінками за шкалами негативне минуле та фаталістичне теперішнє, зворотно – з орієнтацією на майбутнє.

Отже, досліджуваним, для яких максимально насичені значними подіями роки залишилися в минулому, притаманне загальне песимістичне, негативне, відрозуміливе ставлення до пройденого етапу життя; фаталістичне, безпорадне, безнадійне ставлення до майбутнього та життя в цілому, відсутність планів та значних життєвих цілей.

Суб'єктивна оцінка реалізованості, так само, як і розрахована, корелює з високими оцінками за шкалою фаталістичне теперішнє і низькими за шкалою майбутнє, тобто, пов'язана з песимістичним, пасивним, безнадійним ставленням до майбутнього. Але, на відміну від попереднього показника, власні оцінки досліджуваних міри реалізації власного життя ще пов'язані з високими оцінками за шкалами гедоністичне теперішнє та позитивне минуле. Отже, досліджувані, які свідомо оцінюють своє життя як таке, більшість значних подій та особистісного потенціалу в якому вже реалізовано, більш схильні озиратися в своє минуле, занурюватися в приємні, ідеалізовані, ностальгічні спогади. До того ж, їм притаманна орієнтація на пошук задоволень, насолоди в теперішньому; відсутність турботи про завтрашній день.

Розбіжність між психологічним і хронологічним віком та коефіцієнт дорослості прямо корелюють з оцінками за шкалою фаталістичне теперішнє та зворотно – за шкалою майбутнє. Отже, орієнтація на позитивне майбутнє, наявність активного планування та прагнення до реалізації обраних цілей сприяють тому, щоб досліджувані відчували себе психологічно молодшими, натхненними значними життєвими очікуваннями, сповненими ще невичерпаним творчим потенціалом.

Таким чином, результати кореляційного аналізу дають підстави стверджувати, що конструктивні особливості побудови суб'єктивної картини життєвого шляху, а саме, часові перспективи, можуть розглядатися як життєтворчі здібності, що запобігають формуванню відчуття повної життєвої реалізованості, надихають людину на подальшу творчу побудову власного життя. Найбільш прогностично достовірними при цьому є оцінки досліджуваних за шкалами майбутнє та фаталістичне теперішнє, які утворюють значущі кореляційні зв'язки зі всіма показниками життєвої реалізованості, оцінованими методикою ОПП.

Таблиця 3

Зв'язок особистісних ресурсів подолання труднощів у реалізації життєвих планів з показниками життєвої реалізованості досліджуваних

Особистісні ресурси подолання		Показники методики ОПП			
		Реалізованість	Суб'єктивна реалізованість	Розбіжність між психол. та хрон. віком	Коефіцієнт дорослості
Життєстійкість	Життєстійкість	0,218 ¹	- 0,273 ¹	- 0,25 ¹	
	Залученість	0,251 ¹	- 0,272 ²	- 0,223 ¹	- 0,228 ¹
	Контроль	0,339 ²		0,287 ²	0,24 ¹
	Прийняття ризику		- 0,449 ²	- 0,357 ²	
Толерантність до невизначеності	Загальний показник	- 0,232 ¹		- 0,239 ¹	
	Новизна	- 0,244 ¹		- 0,261 ¹	- 0,421 ²
	Складність			- 0,357 ²	- 0,254 ¹
	Нерозв'язність			- 0,228 ¹	- 0,269 ¹

Примітки: ¹ – $p < 0,05$; ² – $p < 0,01$.

Дані, наведені в табл. 3, показують наявність кореляційних зв'язків між результатами, отриманими досліджуваними за тестом життєстійкості, та методикою ОПП. Високий рівень загальної життєстійкості, залученості до життя, контролю та прийняття ризику зумовлюється оцінками минулого як етапу насиченого важливими подіями та ситуаціями (показник "реалізованість" методики ОПП).

Оцінки за шкалою "контроль" тесту життєстійкості прямо корелюють з коефіцієнтом дорослості та розбіжністю між психологічним і хронологічним віком. Отже, досліджувані, яким притаманна впевненість у можливості впливати на перебіг життєвих подій, керувати власним життям навіть в тих ситуаціях, коли цей вплив не є абсолютним, а успіх не гарантується, відчують себе дорослими та старшими за свій хронологічний вік.

Зворотний зв'язок встановлюється, по-перше, із загальною життєстійкістю, залученістю та прийняттям ризику, з одного боку, та суб'єктивною реалізованістю і психологічним віком, з іншого; по-друге, із загальною життєстійкістю та залученістю, з одного боку, та коефіцієнтом дорослості, з іншого (див. табл. 3). З урахуванням особливостей інтерпретації цих показників методики ОПП [5], можна дійти висновку, що люди, яким притаманний: високий рівень 1) особистісної витривалості щодо стресогенних факторів, 2) впевненості у необхідності активної участі у життєвих подіях та уміння отримувати від цього задоволення, 3) здатності до прийняття ситуацій невизначеності та можливості до особистісного зростання, навіть через власні помилки, є психологічно молодшими за свій хронологічний вік та мають значущі життєві очікування і нереалізований творчий потенціал.

Слід звернути увагу на те, що показники тесту життєстійкості прямо корелюють із рівнем реалізованості, який визначається кількістю значущих подій в житті людини, що вже відбулися, та зворотно із суб'єктивною реалізованістю (визначається особисто досліджуваними). Отже, життєстійким особистостям притаманна досить висока об'єктивна насиченість минулого життя при суб'єктивному переживанні нереалізованості, уявленні про те, що основні події відбудуться у майбутньому, та саме тоді здійсниться реалізація особистісного потенціалу.

Таким чином, можна дійти висновку, що життєстійкість цілком можна розглядати як життєтворчу здібність, що попереджає формування повної життєвої реалізованості як відчуття безперспективності подальшого життя, відсутності значних планів та перспектив. При цьому, зв'язок життєстійкості із показниками життєвої реалізованості не є лінійним та однозначним: різні її компоненти по-різному зумовлюють розвиток проявів повної життєвої реалізованості.

Дані, наведені в табл. 3, також показують наявність статистично значущих зв'язків між оцінками досліджуваних за опитувальником толерантності до невизначеності та показниками їх життєвої реалізованості.

Загальний показник толерантності до невизначеності зворотно корелює з показниками реалізованості та розбіжністю між психологічним та хронологічним віком. Здатність ефективно діяти в нових, незнайомих умовах – з усіма оцінованими показниками ОПП, толерантність до ситуацій, яким притаманні такі характеристики, як складність та нерозв'язність – з розбіжністю між психологічним та хронологічним віком та коефіцієнтом дорослості.

Таким чином, толерантність до невизначеності, як здібність до прийняття рішень, навіть якщо не відомі всі факти та можливі наслідки (Міріманова М.С., 2002); здатність людини сприймати нові, неструктуровані ситуації не як загрозу, а як виклик (Косенко Е.Л., 2002); можливість витримувати напругу кризових, проблемних ситуацій (Лушин П.В., 2003) пов'язана з психологічною молодістю, орієнтацією у майбутнє, насиченими життєвими планами, наявним життєвим потенціалом.

Отже, дані наведені в табл. 3, дозволяють стверджувати, що в рамках дослідження життєтворчих здібностей досить велике значення має вивчення толерантності до невизначеності як особистісної якості, що перешкоджає розвитку відчуття спустошеності, безперспективності, повної життєвої реалізованості.

Таблиця 4

Зв'язок креативності та показників життєвої реалізованості досліджуваних

Показники методики ОПП			
Реалізованість	Суб'єктивна реалізованість	Розбіжність між психологічним та хронологічним віком	Коефіцієнт дорослості
- 0,348 ²	- 0,396 ²	- 0,267 ¹	- 0,244 ¹

Примітки: ¹ – $p < 0,05$; ² – $p < 0,01$.

Результати статистично аналізу (табл. 4) показують наявність значущих кореляцій між рівнем творчої спрямованості особистості та всіма оцінованими показниками методики ОПП, які в якості міри психологічного минулого людини, наявності, або нестачі особистісної орієнтації на насичене та активне майбутнє, вказують на рівень життєвої реалізованості особистості. Отже, для досліджуваних з креативним ставленням до життя більшою мірою властиве переживання нереалізованості, уявлення про те, що у майбутньому відбудеться значна кількість важливих подій, і тоді здійсниться реалізація особистісного потенціалу. До того ж, для осіб з високим рівнем творчої самоактуалізації характерним є відчувати себе психологічно молодшими за свій хронологічний вік та мати значущі життєві очікування і нереалізований життєвий потенціал.

Таким чином, оцінка креативності, як прагнення особистості до самореалізації та творчого життя, може надавати цінну інформацію з точки зору прогнозування можливості формування негативного відчуття повної життєвої реалізованості.

Висновки. Проведене дослідження дозволило здійснити теоретичну концептуалізацію системи життєтворчих здібностей людини. Було встановлено, що хоча не існує психодіагностичного інструментарію, що дозволив би вивчати психічні особливості людини безпосередньо в проблемному полі

життєтворчості, можна обрати психодіагностичні методики, що відповідають меті емпіричного дослідження життєтворчих здібностей людини. Зокрема, опосередковано оцінити життєтворчі здібності людини дозволяють методики: "Психологічна автобіографія", опитувальник часових перспектив ЗТРІ, тест життєстійкості, опитувальник толерантності до невизначеності, опитувальник "САМОАЛ" (шкала "креативність"). Дані, отримані за допомогою цих методик, дозволяють не тільки оцінити рівень розвитку життєтворчих здібностей, але й надати прогноз розвитку повної життєвої реалізованості особистості як відчуття спустошеності, безперспективності, відсутності орієнтації на майбутнє, небажання будувати значущі плани та перспективи.

Перспективи подальших досліджень в даному напрямку мають полягати в уточненні діагностичних можливостей названих психодіагностичних методик в проблемному полі життєтворчості та життєвої реалізованості, створенні нових методик, безпосередньо спрямованих на вивчення життєтворчих здібностей та проявів життєвої реалізованості особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Єрмаков І.Г.* Виховання життєтворчості [Текст] : Моделі виховних систем / І.Г. Єрмаков. – Х. : Вид. група "Основа", 2006. – 224 с.
2. *Жизнь как творчество* [Текст] / В.И. Шинкарук, Л.В. Сохань, Н.А. Шульга и др. – К. : Наукова думка, 1985. – 302 с.
3. *Життєва компетентність особистості* [Текст] : Наук.-метод. посіб. / За ред. Л.В. Сохань. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
4. *Коржова Е.Ю.* Методика "Психологическая биография" в психодиагностике жизненных ситуаций [Текст] : Метод. пособ. / Е.Ю. Коржова; под ред. Л.Ф. Бурлачука. – К. : МАУП, 1994. – 109 с.
5. *Кроник А.А.* Каузометрия [Текст] : Методы самопознания, психодиагностики и психотерапии в психологии жизненного пути / А.А. Кроник, Р.А. Ахмеров. – М. : Смысл, 2003. – 258 с.
6. *Леонтьев Д.А.* Жизнестворчество как практика расширения жизненного мира [Текст] / Д.А. Леонтьев // Материалы сообщений 1-й Всероссийской науч.-практ. конф. по экзистенциальной психологии. – М. : Смысл, 2001. – С. 100 – 109.
7. *Леонтьев Д.А.* Тест жизнестойкости [Текст] / Д.А. Леонтьев, Е.И. Рассказова. – М.: Смысл, 2006.– 63с.
8. *Мистецтво життєтворчості особистості* [Текст] : Наук.-метод. посіб.: У 2 ч. / Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков. – К. : Ін-т змісту і методів навчання, 1997.
9. *Психодиагностика толерантности личности* [Текст] / Под ред. Г.У. Солдатовой, Л.А. Шайгеровой. – М. : Смысл, 2008. – 172 с.
10. *Психологія і педагогіка життєтворчості* [Текст] : Наук.-метод. посіб. / відп. ред. В.М. Доній. – К. : Ін-т змісту і методів навчання, 1996. – 792 с.
11. *Сухоруков А.С.* Жизнестворчество и формы движения смысловой системы личности [Электронный ресурс] / А.С. Сухоруков // Конференция Lomonosov 1996 – Режим доступа: <http://psychology.ru/lomonosov/tesises/cu.htm>, свободный. – Загол. с экрана.
12. *Сырцова А.* Методика Ф. Зимбардо по временной перспективе [Текст] / А. Сырцова, Е.Т. Соколова, О.В. Митина // Психологическая диагностика. – 2007. – № 1. – С. 85 – 106.

Подано до редакції 08.02.10

РЕЗЮМЕ

На основі аналізу концепції життєтворчості й життєдіяльності описана система життєтворчих здібностей особистості. З метою діагностики життєтворчих здібностей підбрано психодіагностичні методики, що дозволяють вивчити їх опосередковано, проведений аналіз доцільності використання цих методик. Показано, що вибрані психодіагностичні методики дозволяють не тільки оцінити життєтворчі здібності людини, але й прогнозувати розвиток повної життєвої реалізованості як відчуття спустошеності й безперспективності.

Ключові слова: життєтворчість, життєтворчі здібності, повна життєва реалізованість.

А.М. Большакова

ДИАГНОСТИКА ЖИЗНЕСТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ КАК ФАКТОРА ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПОЛНОЙ ЖИЗНЕННОЙ РЕАЛИЗОВАННОСТИ ЛИЧНОСТИ

РЕЗЮМЕ

На основе анализа концепции жизнестворчества и жизнеосуществления описана система жизнестворческих способностей личности. С целью диагностики жизнестворческих способностей подобраны психодиагностические методики, позволяющие изучить их опосредованно, проведен анализ целесообразности использования этих методик. Показано, что выбранные психодиагностические методики позволяют не только оценить жизнестворческие способности человека, но и прогнозировать развитие полной жизненной реализованности как ощущения опустошенности и бесперспективности.

Ключевые слова: жизнестворчество, жизнестворческие способности, полная жизненная реализованность.

A.M. Bolshakova

DIAGNOSTICS OF LIFE-CREATING ABILITIES AS A FACTOR OF PREVENTING ABSOLUTE PERSONAL SELF-REALIZATION SUMMARY

The article describes the system of personal life-creating abilities via analyzing the concept of life creation and life realization. For diagnosing life-creating abilities the author selected some psychodiagnostic methods that allow investigating them indirectly; analyzes expediency of using these methods. It is shown that the selected psychodiagnostic methods are appropriate for diagnosing life-creating abilities as well as predicting development of absolute-self realization as a sense of emptiness and lack of prospects.

Keywords: life creation, life-creating abilities, absolute self-realization.